

KERTINĖ
PARAŠTĖŠvietimo ministro
pakeitimo pamoka

Nespecialistui atrodo, kad švietimas reiškia jaunimo ne tik mokymą, bet ir auklėjimą. Dėl pastarojo gairių ir yra visokių nuomonių. Pavyzdžiui, JAV viešosiose mokyklose beveik neperduodamos etinės ar moralinės vertybės, nes kraštas nėra sutaręs, kokią bendrą ideologiją pristatyti savo jaunimui. Kadangi nesutaria, tai beveik jokių vertybių tos mokyklos ir neskleidžia. Dėl to mokinių auklėjimas, ypač didmiesčių mokyklose, beveik neegzistuoja. Dėl jaunimo mokymo Amerikoje vieni tėvai nori turėti sprendžiamą žodį atskirose valstijose, o kiti nori, kad viskas būtų švietimo vadybos nustatyta visam kraštui.

Pastaraisiais laikais iškilo daug ginčų, net dėl ko mokyti iš istorijos ar literatūros. Yra tėvų, iš amerikiečių gyventojų mažumų, kaip afrikietiškos ar Lotynų Amerikos kilmės, kurie reikalauja, kad nesvarbu ar vaikams pristatomas autorius yra pasaulinio pripažinimo lygio, tik svarbu, kad jis yra „jų“ žmogus. Sako, ne taip svarbu mokyti europiečių dominuojančią istoriją ir literatūrą, nors ir ji būtų pripažinta klasikinė. Svarbiau reikalauti, kad mažumų vaikai didžiųjų savųjų, kad ir antraeilės vertės, kuriomis ar įvykiais.

Lietuvoje pasigirsta norai nebrukti jaunimui perdėti tautiškų tekstų, pavadinkime, „šovinistiškų“ vadovėlių. Bet tuo pat metu nepastebime, jog tokioje Prancūzijoje jų gimnazistai skaito apie Napoleoną kaip apie nacionalinį herojų, o vokiečiai didžiūojasi savo Bismarck'u.

Švietimo klausimai užtat negali būti palikti spresti tik siaurame specialistų ratelyje, kada jie liečia daugumą krašto piliečių. Tai tautos ateities klausimai ir visi turi visokias galimybes suprasti ir juos patys vertinti.

Kaip dažnai pasitaiko, mūsų specialistai pasiilka prie imantros kalbos net tada, kada kalba eina apie kiekvieną žmogų liečiančius klausimus. Ekonomistai nemoka išsireikšti taip, kad liaudis juos suprastų, o švietimo žinovai nesiteikia dažnai prabilti politinė, visiems suprantama kalba. Užtat kartais belieka remti ar tai vieną, ar tai

kitą kultūrininką, mokytoją, mokslininką, o ne diskutuoti tai, ką jie siūlo. Šis prastas protas apsuksina ir partijų inasą į krašto tvarkymo eigą. Pasi-daro nedalykiškos ir viešos diskusijos įvairiais klausimais.

Akademiką Zigimą Zinkevičių pasiūlė būti Švietimo ministru ir jį karštai visada rėmė būsęs krikščionių demokratų kaip ypatingai dorą ir patriotišką mokslininką. Sunku būtų buvę rasti politikų, tam jo vertinimui prieštaraujančių. Bet jau tada, prieš daugiau nei metus laiko, iš krikščionių demokratų vadybos buvo siūlyta, kad ministras apie save apsistatytų administraciškai sugebanciais padėjėjais ir apie krašto švietimą gerai nusimananciais tarnautojais. Buvo jau tada išreikštas noras švietimo darbuotojų eilese, kad kai kurie tos srities klausimai būtų plačiai išdiskutuojami. Susidariusioji artimesnė aplinka apie akademiką Zigimą Zinkevičių siūlė tik pasitikėti jo autoritetu, o keliama del švietimo padėties klausimai buvo traktuojami kaip pastangos juo atsikratyti.

Tik dabar pradeda aiškėti, kad buvo daromos didelės klaidos, stengiantis turėti gerą Švietimo ministeriją. Pasirodo, kad vieniems rūpėjo būtinai paveržti iš krikščionių demokratų šitą ministeriją, o kitiems išlaikyti savo įtaką ministerijoje per profesorių Zigimą Zinkevičių, nesvarbu, kaip jai sektųsi. Net ir tie krikščionys demokratai, kurie norėjo matyti Švietimo ministerijoje daugiau reformų ir dėl to siejo, neįvertino tos imantros akcijos, ne tiek prieš profesorių, o iš tikrųjų prieš krikščionių demokratų įtaką į švietimą. Kaip pradžioje, taip ir pastarosiomis dienomis, jo artimiausi rėmėjai daugiau rūpinosi savo įtakos įtvirtinimu, negu gerais siūlymais, kaip išlaikyti Švietimo ministeriją krikščionių demokratų rankose.

Apskritai, profesorius Zigmo Zinkevičiaus ministeriavimas juk visai būtų buvęs geras, jei jis būtų siekęs platesnio savo idėjoms užnugario, kompeten-tingesnės administracijos ir parodęs norą bendrauti ir diskutuoti su kitaip nusiteikusiai krašto švietimo specialistais, siekiančiais tų pačių tikslų. Jo mokslinis autoritetas ir daly-

kiški argumentai būtų jam laida-ve ne vieną disputą laimė-jimą visuomenėje.

Panašūs ir kitokie apsvarsty-mai, ginčai ir aistros matyti daugelyje kraštų, kai kalba eina apie jaunimo mokymą, o ypač apie jo auklėjimą. Užtat švieti-mo srities darbas ir jo kryptis taip labai jaudina ne vieną Lie-tuvoje.

Profesorių Zigimą Zinkevičių užtariantieji yra nepatenkinti buvusių partinių įtaka šiuose švietimo reikalų disputuose. Profesorė Ona Voverienė (*Dienovidis*, 98.2.20-26) piktinasi, kad „pedagoginės spaudos laik-raščio *Dialogas* redaktorė — Le-ningrado aukštosios partinės mokyklos absolventė, pavertusi laikraštį antilietuviybės tribūna, ugdančia juozaičiukus ir šlio-geriukus; dabar švietimo min-istrą puolanti buvusiųjų minis-tro ir viceministro komanda, dar keletą metų vadovėlių ir mokyimo priemonių leidyboje prioritetą teikė 'vaikų ir jauni-mo komunistinio auklėjimo' li-teratūrai. Stebina šio psicholo-ginio smurto akcijos prieš min-istrą agresyvumas ir įžulumas. Intelektualinis mažulėlis, dok-torantas, dar nespėjęs nei mo-kytoju, nei mokslininku tapti, prisidengęs Seimo nario manda-tu, įsijautė į labai reikšmingą, Jekaterinos laikais Rusijoje su-formuotą (beje, Lietuvoje labai populiarų) viršininko modelį „ja načiainik, ty durak“ (aš virši-ninkas, tu — kvailys).

Iš šito modelio aukštybių ta-riamasi galima siūlyti švietimo ir mokslo ministrui, habilituo-tam daktarui, profesorui, aka-demikui, pasaulinio masto mok-slininkui atsistatydinti, jį įzei-dinėja. Chamizmas, netramdo-mas jokių moralės kontrolės stabdžių, vadinamų sąžine ir elementariausiu padorumu, jau kuris laikas Andriukaicio ir Zuozos lūpomis liejasi iš Seimo tribūnos, ir tai mus visus gąs-dina. Kur mes einame?”

Tai gan tipingas profesorius gynybų pasisakymas. Jis, atro-do, nepripažįsta vakarietiško ti-po diskusijų apie esamą padėtį, apie švietimo ateities kryptį ir remiasi tik garbingo profeso-riaus autoritetu.

Reformos šalininkai ir profe-soriaus ministerijos kritikai, dr. Meilės Lukšienės ir dr. Dariaus Kuolio, sakykime, lūpomis, pa-sisakė (*Draugas*, 98.4.22) nei-giamai apie krašto švietimo per-keitimo progresą. Jie taip pat pasirodė gana šališki, vertinda-mi profesorius Zigmo Zinke-viciaus darbą. Sako, kad „jis nekritiškai pasiklioję maža grupelė patarėjų, tarp kurių ne-stigo buvusių sovietinio švieti-mo ideologų, nuoseklių demok-ratinės švietimo kaitos prieši-ninkų. Beje, ir pats profesorius Zinkevičius nevengė pabrėžti: esu demokratas. Patarėjų įta-kojamas, ministras viešai sunie-kino ilgametį šimtų žmonių, nuosirdžių Lietuvos patriotų, triušą.“

Algirdo Landsbergio romanas „Kelionė“

IMELDA
VENDRICKAITĖ

Algirdo Landsbergio, žinomo dramaturgo, vertėjo, pirmoji knyga, kuria jis debiutavo lite-ratūros pasaulyje — romanas *Kelionė*. Jis išleistas keleriais metais anksčiau už žymų An-tano Skėmos romaną *Balta dro-bulė*, dariusį didelę įtaką lietu-vių moderniojo romano raidai. *Kelionė* tarsi pranašauja *Baltos drobės* atsiradimą, atverdama siurrealistinį groteskišką pa-saulio vaizdą, vieno, likimo stai-ga į svetimą aplinką išmesto, savo tapatybės ieškančio he-rojaus situaciją. Ji steigia ištisą tematinę romano tradiciją. Tai karo išblaškytos kartos, iš lietu-viško kaimo idilės (kartais pro-vincialios sostinės) į vakarietiško pasaulio tautų maišatį iš-blokstos generacijos tragedija, jos atodanga moderniam psichologiniame romane, paveik-tame poekspresionizmo, „samo-nės srauto“, siurrealizmo sro-vių. Be šio paveldėtų vertybių krizę išryškinančio aspekto, svarbus ir amžinosios žmogiš-kumo vertės, universalaus gy-venimo prasmės klausimas, gal net aktualesnis tiek Landsber-gio, tiek Skėmos kurinių prob-lematikai. Kaip tik ši kryptis, analizuojant romano figūraty-vinę raišką, ir būtų svarbiausia.

Užsibrėžus atskleisti esmi-nius romano *Kelionė* erdvės mo-deliavimo principus, kurie, re-gis, yra tiesiogiai susiję su kū-rinyje „išbandoma“ vertių siste-ma, turime bent keletą žodžių skirti pačiai erdvės sąvokai taip dažnai ir laisvai vartojamai.

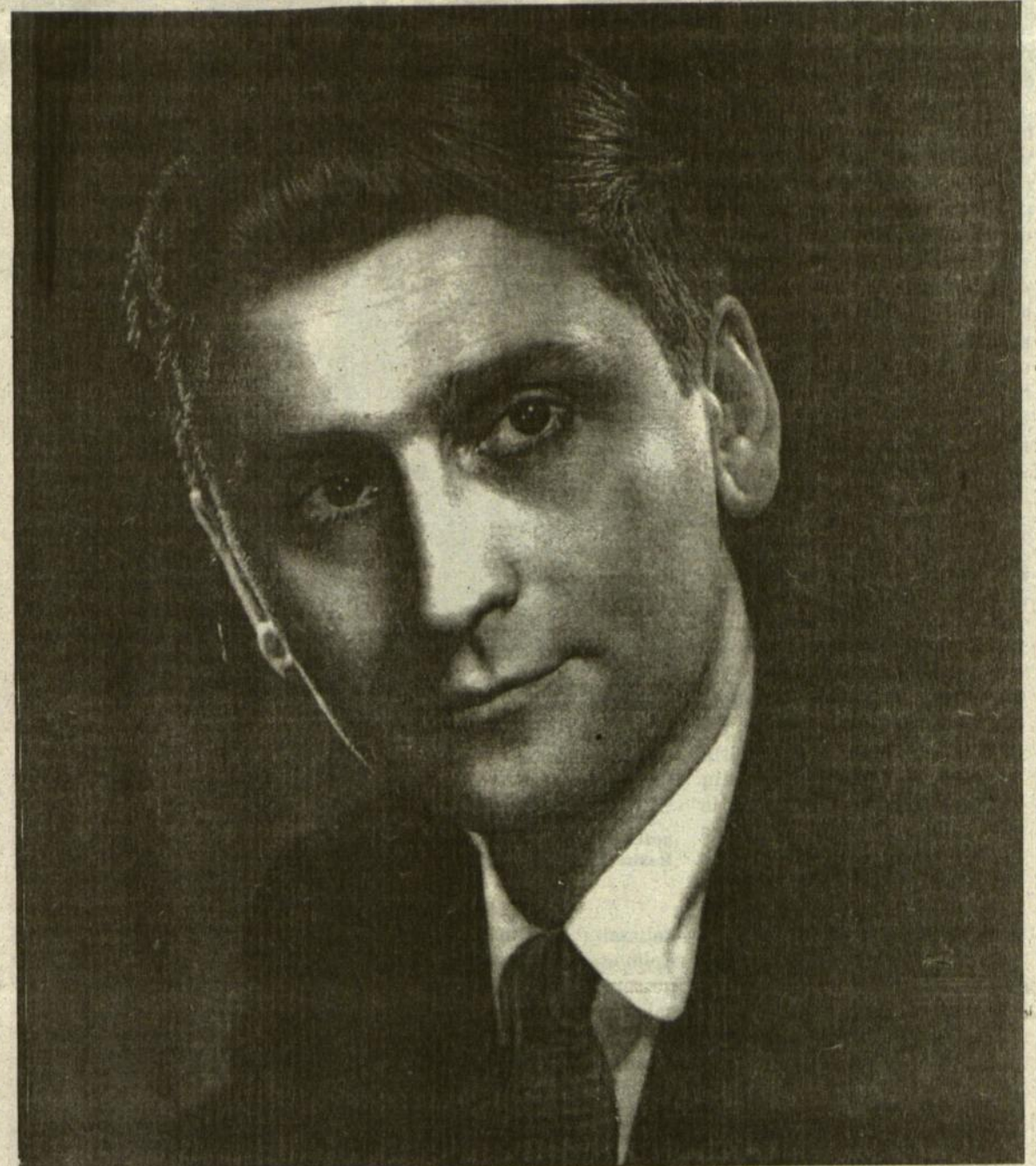
Michail Bachtin savo veikale *Laiko ir chronotopo formos* chronotipą („erdvėlaikį“) apibrė-žia kaip esminį laiko ir erdvės ryšį (terminas buvo įvestas ir įtvirtintas Einstein'o reliatyvu-mo teorijoje). Erdvę, kurios ket-virtasis matas ir yra laikas, ga-lime suprasti kaip formalią tu-rinio plano kategoriją. Neišlei-džiant iš akių kiek metaforiško šios sąvokos vartojimo litera-tūros kūrinių analizė būtina pabrėžti erdvės, laiko ir akto-riaus — personažo, judančio šiame erdvėlaikyje — triadą. Tai paviršinio, figuratyvinio, teksto lygmens kategorijos, ku-riomis operuojant kalbama apie giliųjų teksto lygmenų nulemtą pasakojimo raišką. Visa, kas su-siję su aktorius apibūdinimais, aplinka, į kurią jis, autoriaus valia įvedamas, su laiko kaitą žymintiu epizodų derinimu, yra kūrinių paviršiniam — figūra-tyviniam — planui aktualus

(Nukelta į 2 psl.)

Arba kitur: „Jam vadovaujant buvo neracionaliai švaistomos valstybinės lėšos, sudarinėjami sandėriai su prastos reputacijos užsienio aferistais.“ Duotame pasikalbėjime yra nemažai tiesos, bet ir mažos vertės kritikos detalų.

Lietuvos katalikų moterų są-jungos pirmininkė Gražina Pa-liokienė bus atrodo visgi patai-kiusi, įvertindama ministeri-jos padėtį (*Dienovidis*, 98.2.27), proklamuo-dama: „Ministrui Zigimui Zinkevičiui nelengva.

Vertinama buvo jam kaltė už viską, kas nepadaryta per pas-tarusius kelis metus švietimo srityje.

Algirdas Landsbergis 1950-ųjų dešimtmė

Vytauto Maželio nuotrauka

Apie „Kelionės“ autorių po 45-erių metų

Žymus Amerikos lietuvių, čia atvykusių po Antrojo pasaulinio karo, rašytojas, dramaturgas ir mūsų spaudos bendradarbis **Algirdas Landsbergis** gimė 1924 m. birželio 23 d. Kybartuose. Mokslius baigė Vytauto Didžiojo uni-versitete, Kaune, o toliau kaip karo pabėgėlis — Mainz universitete, Vokietijoje, ir atvykęs į Ameriką — Columbia universitete, New York'e. Ilgus metus jis dėstė anglų literatūrą Fairleigh Dickinson universitete, New York valstijoje. Daugiau nei trisdešimt metų jis bendradarbiavo *Draugo* kultūriniame priede. Skaitytėjai yra džiaugęsi ir gerėjęsi jo „Kerti-nėmis paraštemis“, kurias jis pasirašydavo įvairiais inicialiais, bet jie visi užmindavo jį patį. Tai buvo šmaikštūs, humoristiški, bet vi-sada kultūringi aptarimai tiek mūsų pačių kultūrinio ir politinio gyvenimo reiškinii, tiek likusio pasaulio. Jie ypač buvo taiklūs Lietu-vos atgimimo ir Sovietų Sąjungos sugriuvimo laikais.

Viena mūsų skaitytojų karta, kuri dabar, aišku, jau yra gerokai senstėjusi, vis dėlto nėra užmiršusi Algirdo Landsbergio pirmojo

romano — *Kelionė*. Tai galbūt buvo pirmas ir iki Broniaus Radzevičiaus *Priešaušrio vieske-lių* vienintelis „Entwicklungsroman“ lietuvių literatūroje — jaunuolio vidinis vystymasis bėgimo iš Lietuvos, sovietams užeinant antrą kartą, ir nacių Vokietijos žlugimo fone. Tai buvo labai brangi literatūrinė dovana kaip tik tuo metu labai nuskurdusiai kultūrinio atžvil-giu tautos daliai. Ne veltui 1953 metais buvo šiai knygai suteikta „Draugo“ romano premija.

Mes džiaugiamės galedami mūsų skaityto-jams pateikti Imeldos Vendrickaitės, nors ir gerokai sutrumpintą, studiją „Algirdo Lands-bergio romanas *Kelionė*: erdvės modeliavi-mas“. Literatūrologės mintys ir romano sklai-da nors ir tą vieną mūsų kartą sugrąžins ten, kur buvome, ir turbūt visą likusį gyvenimą norėjome, kad neturėsime grįžti. O grįžti — kiek to nenorėtume, juk visada grįžtame. Į ten, kur pradėjome... Jeigu čia plagijuojame „Keturių kvartetų“ poetą T. S. Eliot, tai kas gi mūsų laikais jo neplagiuoja?... Algirdas Landsbergis šitai supras.

Šiame numeryje:

Lietuvos Švietimo ministerijos problemos • Apie Algirdo Lands-bergio jaunystės romaną „Kelionė“ Justinui Marcinkevičiui — J. G. Herder premija • Ričardas Šileika — poetas ir fotografas • Ričardo Šileikos eilėraščiai • JAV lietuvių žinybas • Lietuviško jaunimo paroda „Buities ir fantazija“ Čiurlonio galerijoje, Cikagoje

ne dėl jo, o dėl įtakos į jo ap-linką per jį. Dėl ministerijos veiklos krypties ir reikalo pa-veržti ministeriją iš krikščio-nių demokratų.

Jei krikščionys demokratai galėtų atsukti laikrodį atgal, tai tikriausiai reikalautų, kad jei nepalieka profesorių Zigimą Zinkevičių ministru, tai tegul prisiima atsakomybę už atėmi-mą ministerijos. Tada bent ne-būtų reikėję dalyvauti tame kandidatų „vertinimo“ vaidini-me. Gyveni ir mokaisi.

Jonas Pabedinskas

Algirdo Landsbergio romanas „Kelionė“

(Atkelta iš 1 ps.)

žiūros laukas. Atrodytų, vaizduotei, autoriaus originalumui labiausiai paklustanti sritis vargiai nepasiduoda aiškinimui, kiek griežtesnei tipizacijai. Ar galima tiriant šį literatūrinio kūrinio lygmenį išskirti būdingą autoriui erdvės ir joje judančio aktorius kūrinio būdą, principą, kuris vienyty pasi-rinkto kūrinio vaizdų kaita, kuris paaikšintų būtent tokio vaizdo atsiradimo paskirtį?

Bandydami apibūdinti Landsbergio romano aktorius ir erdvę, ieškosime to, kas galėtų atskleisti pasakojimo raiškos pagrindą, esminę šio romano vaizdų struktūrą.

Romano erdvės komponavimas atitinka aktorių būsenų slinktis, kurios vyksta dėl įtampos, tvyrantios tarp žmogaus egzistencijai esminių prasmės-beprasmybės, meilės-neapykantos, gėrio-blogio priešybių. Taip romane pradėdama kelionė po sielos šalį, aktualizuojama „sielos geografijs“.

[...]

Laiko tėkmę perteikiančiomis bei erdvę modeliuojančiomis priemonėmis šiame romane, kaip ir novelėse, dėmesys sutelkiamas į aktorius būsenų kaitą. Kokiu būdu įmanoma pasiekti šio dėmesio perkėlimo nuo išoriskai labai vaizdiškos realistiškumo iliuzijos (ne veltui daugelis Landsbergio novelių primena kino scenarijų) prie šiuo vaizdu kuriamos aktorius būsenų kaitos, kuri yra romano slenkančių vaizdų ašis, yra tai, kas išvaduoja spalvingą išorę iš trivialumo?

Greita-epizodų kaita, sąlygojama palyginti trumpų savarankiškų atkarpai derinių, ir (nors gana retas) laiko skaidymas, kurį lemia į esantį įsiveržiantys prisiminimai bei koliaziniai sapnų reginiai, yra svarbi, tačiau ne esminė, greičiau dekoratyvi priemonė vaizdo ir būsenos santykinumui reikšti. Kur kas svaresnė šio reliatyvumo prie-laida — vos aptuopiamos nors gana banalios struktūros buvimas, suteikiantis romano erdvių slinkties antrąją prasmę: versmę: tai nuolatinis būsenų gravitavimas (Gėrio-Blogio, Dangaus-Pragaro lauke. Šios absoliučios priešpriešos, atrodo, randamos bet kokio kūrinio, jei tik jis nurodo į kokią vertę sistemą, sąrangoje. Tačiau romano *Kelionė* atveju sunku atsiremti į kokį kitą pamatą, susijusį su žmogaus gyvenimo lužio, perėjimo, nuosprendžio, kelionės kritiniu momentu. Mariaus Katišiško (*Išėjusiems negrįžti*), Birutės Pukelevičiūtės (*Aštuoni lapai*), Vinco Ramono (*Laiptai ir bedugnės*), Jurgio Jankaus (*Naktis ant morų*) romanų tematinė gija — taip pat kelionė, tikriausiai bėgimas, pasitraukimas, gimtinės praradimas, tačiau autobiografinis klotas šiuose romanuose sumažina estetinį atstumą, sėkmingai išlaikoma Landsbergio *Kelionėje*, būtent dėl šios pamatinės struktūros įvedimo. Minėti romanai vargiai beįsiveržia iš sentimentalio (*Aštuoni lapai*) išėjimo, atsisveikinimo, negrįžimo (*Išėjusiems negrįžti*) dieno-raštinio fiksažų junginių. *Kelionė* orientuota ne į daugiau ar mažiau autobiografinių įvykių išdėstymą, tarsi siekiant fiksuoti autentiškas asmenines patirtis, turinčias savaiminės vertės (matyti, iš čia kyla Katišiško vartojamas dviejų pasakotojų — dalyvio ir stebėtojo išsiskyrimas romane *Išėjusiems negrįžti*. Nors Landsbergio romane vyrauja tie patys motyvai: savi-saugos, išlikimo, bėgimo, išsineštų vertių patikrinimas, iliuzijų praradimo, meilės ir neapykantos išgyvenimai, bet jie per-

Scena iš Algirdo Landsbergio pjesės „Idiotai pasaka“, dabar vaidinamos rusų kalba Vilniaus Rusų dramos teatre. Su šia pjesę trupė 1987-1988 metais gastroliavo Čekijoje ir Minske, Gudijoje. Šiuo metu trupė ruošiasi gastrolėms Sankt Petersburg'e ir Soci, Kryme, Ukrainoje.

Nuotraukoje matyti „Jaunavedžiai“ Nastasja (Tatjana Liutajeva) ir Rožinas (Aleksandras Agarkovas) Vilniaus Rusų dramos teatre. Režisierius — Saulius Varnas.

keliami į kitokią plotmę — iš *Kelionės* išskiriamas autoriaus netramdomas sentimentas, pasakotojo kalboje besireiškiantis nesibaigiančiomis švelnybėmis — diminutyvais (Pukelevičiūtės *Aštuoni lapai*), vidinėje kūrinio sąrangoje — pasakotojų dalyviu (Pukelevičiūtės, Katišiško minėti romanai. Romane *Kelionė* naudojantis tapusiais kone bendrais „išeinančiųjų“ romano erdviniais orientyrais — kelionė, pabėgėlių stovyklos, svetimų miestų griuvėsiai, stovyty, laikinas prieglobstis rūsiuose — pasakojimas koncentruojamas ties „Kito“ asmeniu, ties kalbėjimu apie „Kito“ patirtis ir išgyvenimus.

Jaunas klierikas bando prieštintis žučiai, pasitraukdamas į Vakarus nuo puolantis rusų armijos. Įtampos kupinos pasitraukimo aplinkybės (sušaudyto tėvo vaizdas, niekieno teritorijoje trumpam atsiradęs vienuolynas), tarsi įprastų, o išties nerimą žadinančių detalių gausa Julius regimoje aplinkoje (tėvo kraujas, šventųjų žaidžios vienuolyno paveiksluose, išsiliejusio vyno spalva). Įtampos

efektas kuriamas ne aprašant Julius patiriamas būsenas, o tik nubrėžiant sąsajas tarp aktorius būsenas atspindinčių vaizdų. Skaitytą tarsi pagau-na neįsakytos grėsmingos ateities nuojauta, jis pats bando nuspėti Julius patiriamą baimę, atkurdamas jo būseną iš pokalbio su vyresniu vienuoliu vienuolyno vaizdų, kraupių Julijų persekiojančių nužudyto tėvo prisiminimų.

Vokietijoje patekęs į sukarintą gamyklą, kurioje dirba belaisviai ir pabėgėliai, Julius pirmą kartą patiria meilės ir draugystės išbandymus. Jau išvykstiant iš tėvynės keltas klausimas apie gyvenimo prasmę, savo tikrąją prigimtį čia virsta klausimu apie meilę, žmogiškumo esmę — taip ir atsakoma, ir suabejojama žmogaus gebėjimu mylėti. Priešininkų stovyklose radęs ir draugų, ir mylimųjų, Julius tarsi paneigia, jog traustiniai ar ideologiniai skirtumai naikina bendražmogišką meilės, draugystės, gailestingumo pamatą. Jo draugystė su neįtikėtinai gailestingu, nuolankiu, skriaudėjamu mylinčiu ir jam

atleidžiančiu rusu Grigorijumi ir su žiauriausiu prižiūrėtoju vokiečiu Veisu, liguistai įsimylėjusiu meną, atskleidžia absurdišką Grigorijaus ir Veiso priešybę, kurią palaiko vien fanatiškas Veiso išitikinimas, kad valia, o ne meilė yra ateities pasaulio pagrindas. Bado ir nemigos kankinamas Julius atranda jaukius Veiso ir jo gražiosios žmonos Tildos namus, kaip priebėgą nuo kankinančios realybės. O Veiso, nerealizavusio savo dailės žinovo, dėstytojo galimybių, monologai apie meną, garsiuosius Renesanso dailininkus Julijų pakylėja virš išsekinto kūno reikmių ir gundymų išduoti draugus (sadių gydytojų kabinete Julijų bando užverbuoti). Tačiau menas, Veisui tapęs paskutine jo gyvenimo verte ir prasmę patvirtinančia instancija, Julijui tėra žmogaus, siekiančio grožio ir gero, apraiška. Julius priešingai savo draugui, nepasitenkina estetinė meno pagava. Jis ieško grožio tikslo, gėriui, žmogiškumui tarnaujančio grožio prasmės. Julius ieškojimais nenutrūksta ir po išsivadavimo, apsivertus pasaulio galingųjų pozicijoms. Matydamas savo likimo draugų žūtį, buvusių prižiūrėtojų pažeminimą ir kančią, tragišką belaisvių rusų likimą, jis aiškiai suvokia laisvės, gyvybės, vilties kainą. Jo bėgimas nuo mirties nesąncios rusų armijos neliečia, o jo traukimusi, o savo laisvę, orumą, tikėjimą saugancio žmogaus pasirinkimu gyventi, net ir patyrus netektį, net ir išgyvenus kancios ir mirties beprasmybę.

Čia įgyjama pakankama „meninė perspektyva“, atstumas tarp asmeninių autoriaus patirčių ir jų transformacijų kūrinio struktūroje. Todėl žmogaus gyvybės vertė, asmens orumo išlaikymas naikinančioje aplinkoje, įvykių ir elgesio normų prasmės bei meilės ir tyrumo paieškos *Kelionėje* įgauna daugiau svarbos, nors yra mažiau deklaruojamos, o praradimų skausmas ir žmogaus artumo, tėvų ilgesys vos prasi-veržia pro aktorius sapnų ar kludiesių vaizdus. Čia ieškoma jau ne tautinio identiteto, o žmogaus prigimties ištakų, ilgimasi „pokalbio“, su lemiučiu, susitikimo su gyvenimo peripetijų ir mirties režisieriumi, su tuo, kas galėtų patvirtinti gyvenimo kelionės kryptį ir atsakyti į leitmotyvų tampančius klausimus:

„Tačiau manęs nebus; jie ne-tausos manęs. Ir kam tai aiktė, upė ir viskas, jei manęs nebus?“ (p. 6)

„Kas aš esu? Kur aš einu? Iš kur aš ateinu?“ (p. 15)

„Kas aš esu? Į kur einu?“ (p. 17)

„Kaip mylime? Kada mylime?“ (p. 75)

„Kada mylime? Kodėl mylime? Kaip mylime?“ (p. 77)

„Kodėl jis laukia jos? (...) Kodėl jis nepaliko jos savo likimui?“ (p. 149)

„Kodėl aš ieškojau jų? Kodėl aš sutikau juos? Kodėl aš pradau juos?“ (p. 170)

Šie klausimai⁴ ir besikartojančios sinkopės ritmą igaunantys „refrenai“ („Negalima, negalima“, „Karaliaučius/Karaliaučius“ (p. 22), „Sudie/Sudie“ (p. 23), „Jis buvo vienas, vienas, vienas“ (p. 178), siejantys tekstą, tampa stiprų semantinį krūvį sukaupiančia priemone, kurie pasakojimo metu signalizuoja priartėjimą prie ypatingos svarbos turinčių teksto segmentų ribų. Taigi jau pats teksto segmentavimas atskleidžia literatūrinio vaizdo bei aktorius būsenos dichotomiją, ek-staziškiems, kulminaciniams aktorius būsenų momentams savaip suskaidant vientiso vaizdo grandis, dėmesį sutelkiant į kūrinio psichologinę ir simboli-nę plotmę, paremtą realistiškos iliuzijos kupinu epinio pasakojimo karkasu.

Romano pabaiga reikšmingai siejasi su jo įžanga, sudarydama įreiminto, uždaro pasakojimo išpūdį. Būtent romano pabaigos peizažas leidžia teigti, jog viso romano tėkmę savaip parafrazuoja Rojaus mitą, o jo erdvė — tai žmogaus ir jo Tvėrėjo susitikimo ir pasitikėjimo sritis. Romano veiksmas užmegz-gamas vienuolyno aplinkoje, čia koridorių paveikslų detalėmis įdėmiai slysta žiūrinciojo akys, reginčios nutapytus stalus (altorius?), šventųjų veidus ir žaizvenus kancios ir mirties beprasmybę. O veiksmo kulminacija ir „už pasakojimo ribų“ numanoma atomazga, matyt, vyksta kartu su aukojimo aktu, nuosekliai pereinant nuo tapymo paveikslu prie gamtos peizažo erdvės (romano pabaigos sandas).

„Jis buvo vienas, vienas, vienas. Šitoje pievoje niekas jo nepažinojo. Viskas parėjo nuo jo, jis galėjo rinktis viską. (...)“

Julius sustoja ir pasitraukė į šalį. Pievos žalumai spindėjo rasoje tarsi kraštinio Fra Angelico angelo. Jis pagalvojo apie šešių angelų santarvę. Kaip jie negalėjo būti vienas be kito, niekur kitur, taip šioje padėtyje turėtų būti žingsnis, kaip būtina spalva: vienintelis, užbaigiantis viską, darnus su viskuo, įpraminantis viską?

[...] Miglos voratinkliai sklaidėsi ir plyšo ilgais ruožais. Saulė išnirio apliedama stogų viršūnės staigiu, nekaltu raudoni — tarsi kraujospūdiu iš aukai paskerstos ėriuko gerklės“ (p. 178).

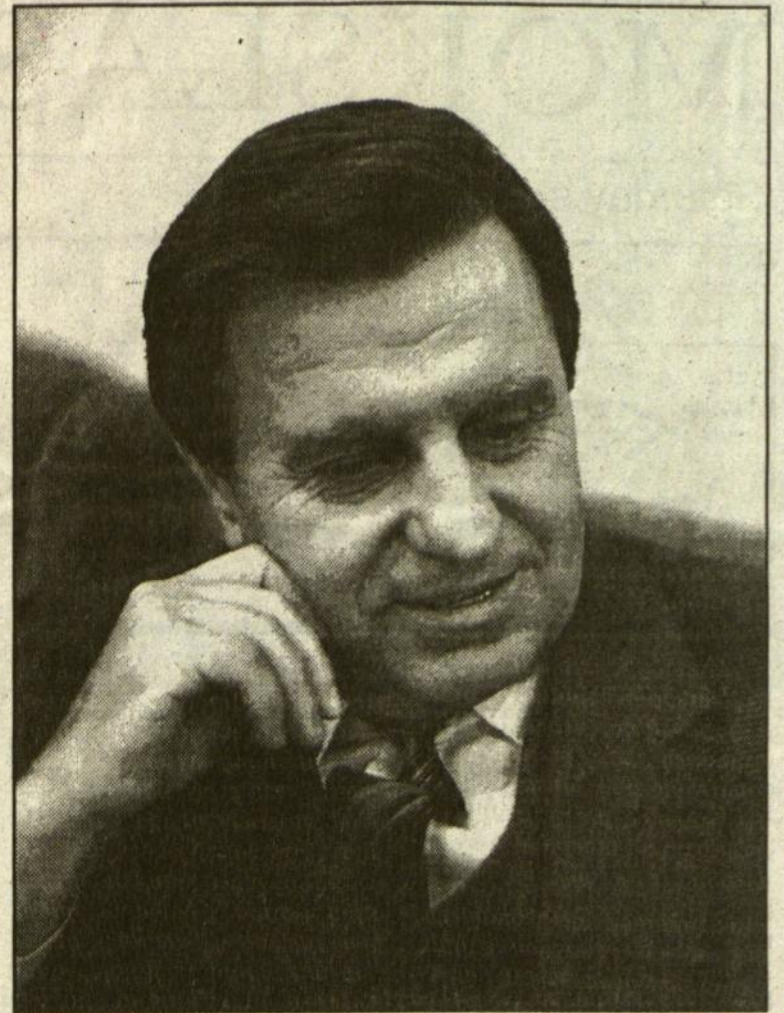
[...]

Jau pats klausimas apie egzistencijos prasmę, tikslą ir tą, kas gali sankcionuoti, teigia, jog chaoso, destruktijos, mirties ir absurdo akivaizdoje žmogus išlieka harmonijos ir tiesos ieškimo nukreiptas į išganymo vietą — savo idealiąją tėvynę. Baimės nugalėjimas veda romano herojų pažadėtosios žemės linkui.

„Šventiškas jausmas, tūnojęs jame nuo pirmojo žvilgsnio ir dangų bokštelyje, suskambėjo kaip užgautas varpas. Aš apsi-grežiau — šnabzdėjo jis. Aš apsigrežiau, aš nebijau jų!“ (p. 178).

Baimė ir pasakojimas be pabaigos

Kas yra tas mitinis bebaimis atsigrežimas, prie kurio artėjo visas pasakojimas apie baimės genamą „herojų“? Į ką atsigrežiamo romano pabaigoje? Ką reiškia tas išsivadavimas iš mirties (?) baimės, tas šventiškas laisvės pojūtis? Regis, tai, kas Algirdo Julius Greimo

Justinas Marcinkevičius

Arnoldo Baryso nuotrauka

Justinui Marcinkevičiui suteikta Herder'io premija

Viennos universitete lietuvių poetui Justinui Marcinkevičiui įteikta Vokietijos kultūros ir mokslo pasaulyje gerai žinomo Alfred Toepfer fondo Johann Gottfried Herder vardu pavadinta tarptautinė premija (Herder — Preise) ir 30 tukstančių Vokietijos markių čekis.

Rašytojas, poetas ir filosofas Johann Gottfried Herder, studijavęs Karaliaučiaus universitete pas Immanuel'į Kantą, visą gyvenimą skleidė Europos kultūros paveldo puoselėjimo idėją. Dainų rinkinyje *Tautų balsai dainose* 1807 metais jis pirmasis paskelbė aštuonias lietuvių liaudies dainas. Rinkinyje atkreipė vokiečių romantikų dėmesį į lietuvių kalbą, kuri tuomet buvo prie pat išnykimo ribos. Šių dainų paskelbimas Vakary šviesuomenę paskatino domėtis Lietuvos istorija, tautoties likimu.

Septynios Herder'io premijos kasmet skiriamos Rytų ir Vidurio Europos šalių nusipelnusiems asmenims, padedantiems saugoti ir ugdyti Europos kultūrinį palikimą.

Justinas Marcinkevičius — antras Baltijos šalių rašytojas, pelnęs Herder'io premiją. Prieš ketverius metus Herder'io premiją pelnė lietuvių mokslininkas-lituanistas Zigmas Zinkevičius.

Tardamas žodį laureatams, mokslininkas, baltistas Friedrich Scholz Justiną Marcinke-

vičių įvertino kaip vieną iš žymiausių pokario poetų, sunkiomis sąlygomis iš savo tautos sėmusį kūrybinių impulsų. Ypač pabrėžtiną Marcinkevičiaus kurinių lietuvių kalbos grynumas.

Kai į Vilnių iš Viennos grįžusio Justino Marcinkevičiaus paprašiau tarti keletą žodžių *Draugo* skaitytojams, jis pasakė, jog džiaugiasi, kad lietuvių kalba ir kultura prisimenama ir įvertinama pasaulyje. Ši premija jam ypač brangi, nes yra dideli Herder'io nuopelnai folkloristikoje. Šis iškilus mokslo vyras ir poetas Lietuvai tam-siais laikais išgarsino mūsų liaudies dainas, jose išvelgė mūsų tautos dvasią ir genialumą. Pasak Marcinkevičiaus, džiugu, kad kai kuriuose pasaulio universitetuose dėstoma lietuvių kalba. Tai svarbu, išsaugant lietuvių kalbos savitumą.

Johann Gottfried Herder premiją papildė šio mokslo vyro vardu pavadinta stipendija, kuri premijos laureato pasiūlymu skiriama jaunam mokslininkui studijoms Viennos aukštojoje mokykloje. Justinas Marcinkevičius pasakė, kad jo pasiūlymu ši stipendija numatyta gabiam Vilniaus universiteto lituanistui magistrantui Vaidui Seferiui. Šių eilučių autoriui stipendijas yra pasakęs, kad užsimoninkas-lituanistas Zigmas Zinkevičius.

Tardamas žodį laureatams, mokslininkas, baltistas Friedrich Scholz Justiną Marcinke-

Algimantas Antanas Naujokaitis

parašyta Algimanto Mackaus poezijai apibūdinti, tinka ir šiam gana arti poetinės kalbos gyvuojančiam pasakojimui:

„Į pasaulį lyg aklas šunelis išmestas egzistencialistas savo blogbūvi, savo baimę būti, ir jų beprasmiškumą išgyvena statiniame plane. Algimantas mato toliau ir artiau: jis pažįsta seną kaip žmonija ir naują kaip dabartinę minutę didį istorijos siaubą, į žmogaus susitikimą su mirtimi, į žmonių susitikimą su Dievu. Mirtis viena duoda gyvenimui prasmę, vertia ieškoti prasmės. Kaip kovoti su mirtimi, kaip grąžinti žmogui prarastą jo gyvenimo neprasmiškumą? (...) Dievas jam — (...) tai visų kelių ir šuntakių, vedančių į Viltį, įkūnijimas“.

Atrodytų, jog šis išsivadavimo iš baimės ir atsirandantios vil-

ties pojūtis artimas liaudies pasakų bebaimio herojaus polėkiui jo siekiui „ne atstatyti socialinę tvarką, bet atrasti pasaulio tvarką“. Jis nėra istorijos kataklizmų auka, kaip dažnai bandoma interpretuoti šio ir daugelio kitų panašaus

(„išėjimo“) tipo romanų pagrindinius veikėjus. Čia neaktuali dviejų aksiologinių sistemų sankirta (tarkim, Tėvynėje paveldėtos ir už jos ribų naujos neįpriimtinos, prietaraujančios paveldėtai tradicijai). Būsenos kaita rodo kur kas universalesnių vertių siekimą, naujos aksiologinės sistemos atsiradimą. Ji grindžia atsiversiontį pasaulį herojui, kuriam kelionė, amžinas išvykimas nebetrina galutinės „atvykimo“ paskirties.

(Nukelta į 4 ps.)

Ričardo Šileikos nuotrauka

Su plunksna ir fotoaparatu

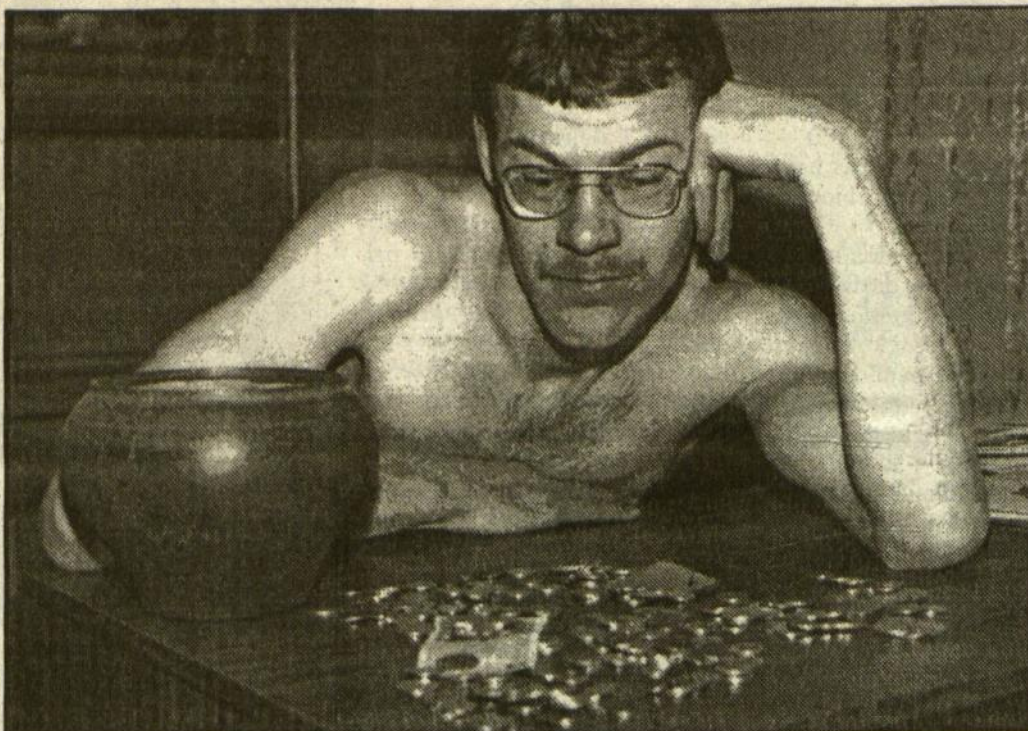
ALGIMANTAS ANTANAS
NAUJOKAITIS

Ričardas Šileika — vienas iš įdomiausių ir jauniausių Lietuvos poetų. Šiomet jis šventė savo trisdešimtmetį.

Kultūros ir buitinių mokymuose įsigijęs fotografo specialybę, iki pastarųjų metų Ričardas Šileika gyveno ir dirbo provincijoje, daugiausia Radviliškyje. Čia jis dirbo policijoje, važinėjo į žudynių, kitokių nusikaltimų vietas ir jas fotografavo. Ilgai neištvėrė tų baisių vaizdų. Metęs policiją, įsidarbo fotografo rajono laikraštyje. Šileikos nuotraukos — neeilinės, netradicinės. Vis suranda įdomesni, neįprastą vaizdą ar objektą. Bet didžiausias potraukis — poezija. Ričardo Šileikos eilėraščius spausdina Vilniaus, kitų miestų spauda, o 1992 metais išėjo jo eilėraščių rinktinė *Kalvaratas*. Jaunas poetas įstojo į Rašytojų sąjungą, dalyvauja „Poezijos pavasariuose“, literatūros vakaruose, kituose renginiuose.

Poezijos rinktinė — ne vienintelė Ričardo Šileikos knyga. Dirbdamas Radviliškio rajono laikraštyje, niekam nieko nesakęs, savo rankomis ir gavęs Gražiškių žemės ūkio bendrovės finansinę paramą, 50-ies egzempliorių tiražu išleido nedidelę, 21 puslapio posakių knygę *Audiui* (išvertus iš lotynų kalbos — „Išgirdau“). Pasak autoriaus, tai „minčių vėrinukai ar atskiros frazės, įstrigusios man ausyse, apie tai net neįtarant jas ištarusiems“. Šiuos nugirstus posakius, išminties krislelius Šileika užrašė ne iš filosofų, garšenybių, bet iš paprastų žmonių — geležinkeliečių, varuotojų, kareivių, kiemsargių, bendramokšlių ir draugų.

Beje, Ričardas Šileika Radviliškyje pagarsėjo ne tik savo įdomiomis meninėmis nuotraukomis ir neįprastais eilėraščiais, bet ir netradiciniu, hipišku klubu, kurį Ričardas ir jo draugai pavadino „Zabiegaloška“ (išbėgtukė). Klubo manifeste rašoma, kad jo svarbiausias reikalas — drumsti vandenį. Tai reiškia, savo eilėmis, diskusijomis, neįprastomis programomis ir sambūriais drumsti nuobodžią ir banalią provinciją.

Ričardas Šileika

Vilmos Šileikienės nuotrauka

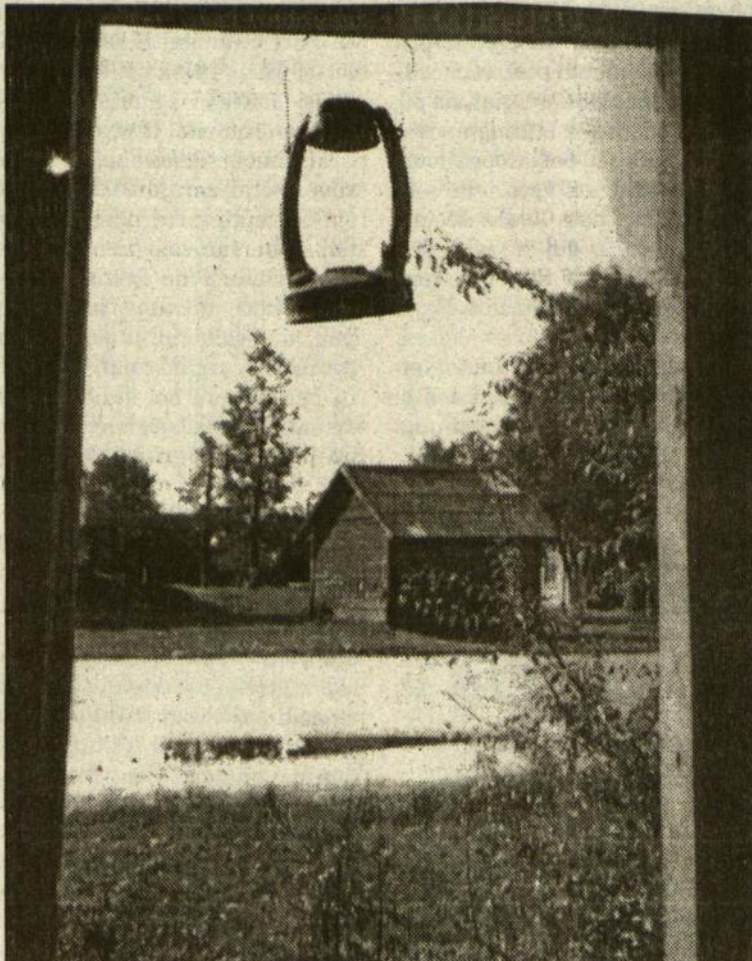
jos miestelio bei jo valdzios kasdienybę, poezijoje, fotografijose ir kituose menuose ieškoti neįprastų, netradicinių, modernių išraiškos priemonių.

Nežinia, kaip dabar Radviliškyje gyvuoja šis nenuorama klubas pernai į Vilnių persikėlus jo įkvėpėjui ir vadovui Ričardui Šileikai. Kartu su žmona Vilma įsikūręs užmiestyje, prie Žaliųjų ežerų, jis dirba Dailės akademijos fotolaboratorijoje, rašo eilėraščius ir daro neįprastas, jam vienam būdingas menines nuotraukas. Dalyvauja kultūrinėje spaudoje, domisi egzodo rašytojais, parengė ir išspausdino įdomius pasikalbėjimus su Lietuvos atvykusiais Jonu Meku ir Alfonsu Nyka-Niliūnu. Rašytojų sąjungos leidykiai atidavė naują savo poezijos knygą, kurios rankraštį gerai įvertino žinomas poetas Kornelijus Platelis. Pasak jo, Ričardas Šileika įdomus ir savitas poetas. Savo poezijoje jis stengiasi vartoti šnekamąją kalbą, kartais net prasilenkiančią su literatūrine kalba. Jo eilėse gausu buitinių scenelių iš mažųjų Lietuvos miestelių ir kaimo gyvenimo. Kartais tos scenelės gana drastiškos, atskleidžia socialinius konfliktus, kasdieninę žmonių buitį. Bet tai darydamas, Šileika turi tikslą sukurti poeziją, poetinėmis priemonėmis pavaizduoti šiuolaikinio lietuvių mąstymą, žmo-

nių santykius, dažnai nykią jų kasdienybę.

Pluoštelį savo naujų eilėraščių Ričardas Šileika pasiūlė *Draugo* šeštadieniniam priedui. Dar pridėjo humoru nuspalvin-

tas nuotraukas, kurias padarė jo žmona Vilma, Dailės akademijoje studijuojanti videomeną. [Tik vieną iš jų drįstame spausdinti, nes pagaliau mes juk esame šeimos laikraštis. — Red.]

Ričardo Šileikos nuotrauka

JAV lietuvių biografijų žinynas

Vilniuje, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institute, visuomeninei, žurnalistams buvo pristatytas naujausias šio instituto lei-

dinys — JAV lietuvių biografijų žinyno *JAV lietuviai* pirmasis tomas. Tai stambi, 715 puslapių knyga, kurioje pateikta 2,004

mūsų tautiečių biografijos. Pristatyme kalbėjusi šios knygos mokslinė redaktorė, rengėjų grupės vadovė Jonė Liansbergienė paaiškino, kad į žinyną pateko profesinėje, kultūrinėje, politinėje, visuomeninėje veikloje pasižymėję JAV lietuviai, į šią šalį patekę po Antrojo pasaulinio karo. Kiti, anksčiau Amerikoje apsigyvenę lietuviai, pasak Liansbergienės, paminėti Boston'e išleistoje garsioje *Lietuvių enciklopedijoje*. Be to, žinyną įdėti ir anksčiau į JAV atvykę kai kurie lietuviai (prezidentas Antanas Smetona, Kazys Grinius, Alena ir Mykolas Deveniai ir kiti). Žinyno pirmasis tomas apima pavardes nuo A iki M (imtinai) raidžių. Tomas pradedamas inžinieriaus ir visuomenininko Mykolo Abačiauskio, o baigiamas kunigo Leonardo Musteikio biografijomis.

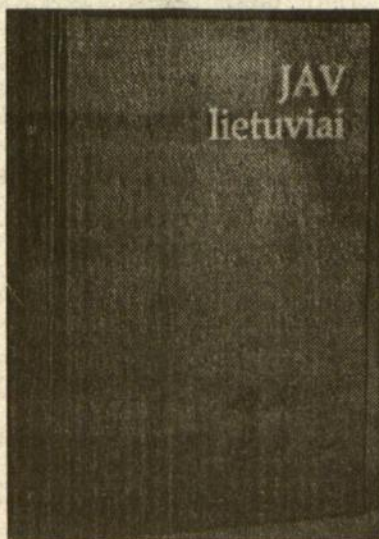
Knygos pristatyme kalbėjęs Pasaulio lietuvių bendruomenės atstovas Lietuvoje Gabrielius Žemkalnis sakė, jog buvo maloniai nustebintas tokia solidžia, gražiai išleista knyga.

Tuo įsitikinau ir aš, pavartęs žinyną. Daugelio asmenų biografijos gana plačios, išsamios. Antai, chemiko ir literatūros kritiko Kęstutis Keblio biografi-

jos tekstas siekia maždaug porą sprindžių. Bet kai kurios gero, Valdo Adamkaus, nors jo aktyvus dalyvavimas Santaros-Šviesos sambūryje, kita politinė ir visuomeninė veikla gana plati. Pagalvojau, kad rengdami knygą, jos darbuotoja turbūt dar nežinojo, kad Valdas Adamkus taps Lietuvos prezidentu. Kiek nustebino palyginti nedidelės apimties Jurgio Matučio biografija (prie jos nėra nė šio pasaulio pagarsėjusio naujo meno judėjimo pradininko nuotraukos).

Tiek pristatyme kalbėjęs vienas iš žinyno rengėjų, humani-

(Nukelta į 4 psl.)

Jonė Liansbergienė, „JAV lietuvių“ knygos mokslinė redaktorė ir rengėjų grupės vadovė.

Ričardas Šileika

GENŲ ATMINTIS

*girdi protėvis ar proprotėvis
sirgęs sifiliu tai dabar
abiem broliam nuo septyniolikos
metų atimtos kojos*

INVALIDUI PASIMIRUS

*ryte jį pakasė o per dieną
lauke prariogsojo šermenimis
šviežiai sukalti suolai ir
apvožtas triratis to vyro
vežimas*

PAAUGLĖ FOTOATELJE

*auskaračiai pigaus metalėlio veidelis
lėlės šukuosena — moters suknėlė ne
visai sirpių vyšnaičių tono aukščiau
kelių ypatingumai — fiziologiniai — gana
pastebimi kojelės it iš paveiksluko
bateliai regis šiek tiek spaudžia*

atkutęs fotografas aplink kad tupinėja!

*tik užraktą nuspausdamas pamatė
iš po dailios suknėlės išslydusią
netyčia liemenėlės petnešą*

AUTOBIOGRAFINIS

*ties Pageležiais dar ūkčiojo siaurbėgis
traukinys Berankio Jurgio kryžius
guldė galvą žemėn klotimuos dulkinos
jaunimas paraistė miglą virė laumės
tada aš atėjau atsinešiau karaliaus
vardą ir pravirkau kartu su lietumi
paaukęs išbarsčiau dantis gerklė
užauginau anginą iš pasakos pirmos
atbėgė trys vilkai surijo mano košę
dar karūna nebuvo nukalta*

*ženiąus Smetonos laikais
rusas dar nebuvo užėjęs
šlapi metai pasitaike
bulvės supuvo daug šieno
dzindram nuėjo
prie visos pasogos motina
štapelio davė sukniai ar
sarafanui o šliūban
mus vežė arkliais uždėjo
jiems varpelius tai tik
dzin dzin
dzin dzin*

*senoj Kėdainių karčemoj
kur žydas klaksino alutį
išikūrė brolis*

*nesivaideno nešiūrendavo
naktim giliom įtartinos
personos šikšnosparnių —
nė garso*

*tik retsykiais pasklisdavo
po vidų salsvas kvapas*

*Žydkapiuosna atsibastė rusas
pasistatė trobą pasisėjo
kruokų pirkdavo kiaulieną
turguj
metai dovanojo lazda priedo
kuprą pasodinti nutarė
prieš mirtį obelį*

*žiedlapiais balčiausiais
ji nuklojo kiemą
rudeniop pokšėjo šakose
kaštonai*

*virš nykaus pilko tam tikrų privalumų
turinčio miestelio einantys debesys
susidrumsčia išsibuzoja paklūsta
bendrai nenuotakai: tai ypač
išraiškina ir regima penktadienio
vakarais kai užsidaro jos balkonų
langai nukarstomi skudurai
sukraunamas rezhinėlės ir autobuso
sėdynė vėl sulaukia jos užpakalio
minkštimo*

*ūkianti transformatinė
išpiltą krūvoj besikapstąs
vaikas sandėliai pilni
žvyro kairys kelis stiprokai
nubrozdingas (to net nejaučia)
ir — pražystantis veidukas kai
dėlnelin papuola nugludintas
velnio pirštas*

*pilnutėliai sagonai taukų
kieme prišlakstyta raudono
kylanai besmegenio veidas
ramus aukščiau dūmo stulpas
voneleje vaikas įmestas žaislas
moteris čia pat pamaišo taukus*

RADVILIŠKIO STOTYJE

*toks rytas — nelyg iš šaldytuvo ištraukta
žuvis ir žiovulys akių kampuose klįjai
tačiau matai kaip saulėje pursloja CO₂
ir pukšdamas palieka vamzdį ant stiklo
H₂O lašelių beryšiška tvarka sapnuotą
reginį išpainioti mėgina sėdintysis*

*atkibilkšniuoja:
galva koks pusmetris nuo žemės veido
lyg nėra arkinis tiltelis nugara
stabtelė išsitiesia kiek pajėgia
įsistebeilija maršruto užrašą*

PRŪSOKAI

*jie zuite zujo amžinai amžini
atsirandantys iš niekur*

*gulinčioji palatoj su jais
apsiprato ginklas šlepetė
visada po ranka*

*pasitaikydavo kad belėkdami
lubomis tēkdavos tiesiai
sriubon*

